

CONTENTS

Introduction	7
TERESA PEKALA – Philosophical and Aesthetic Contexts of the Phenomenon of Marginalization in Late Modernity	9
KRZYSZTOF CICHON – Around the margin in eighty worlds and twenty years. Remarks on the paradoxical nature of the notion of a margin	23
PAULINA SZTABIŃSKA – Contemporary artist and the notion of center and periphery	45
GRZEGORZ SZTABIŃSKI – The margins of transcendence in contemporary art	57
AGNIESZKA KUCZYŃSKA – <i>Surréalisme en 1947</i> – occultism and the post-war marginalisation of Surrealism	87
EWA WOJTYNIAK-DEBIŃSKA – Extrasensory Images: Marginal Phenomenon or Important Trend in the European Art?	101
DOMINIKA ŁARIONOW – Scenography studies – on the margin of art history and theater studies	115
RYSZARD W. KLUSZCZYŃSKI – Interactive film within the paradigm of institutional cinema	127
GRZEGORZ DZIAMSKI – Polish Files in the Lomholt Archive of Mail Art	137
EWA KUBIAK – Cultural metissage – the descriptive concept of hybrid phenomena on the peripheries of cultures	147
ANETA PAWŁOWSKA – The Ambivalence of African-American Culture. The New Negro Art in the interwar period	167

ROMAN KUBICKI – The discreet charm of margins. A considered attempt to make a timid introduction to the rather non-existent aesthetics of Blaise Pascal	195
KAZIMIERZ PIOTROWSKI – The Taming of Irreligion. Essay on the Abuse of the Non-Sacred Idea	215
PIOTROWSKA-TRYZNO MAJA – The Living Death: ‘Trick or treat!’ The Vivid Presence of Death Symbolism in Contemporary Art and a Philosophical Interpretation of its Existential Role	243
ELEONORA JEDLIŃSKA – Art on the brink, <i>ergo</i> the margin of life: Marek Chlanda’s <i>The Tango of Death</i>	257
MAGDALENA SAMBORSKA – The Art of Women – from the Margin to the Mainstream	275
AGNIESZKA ŁUGOWSKA – The Art and Craft Divide – on the Exigency of Margins	285
JULIA SOWIŃSKA-HEIM – Margins and marginalizations in a post-socialist urban area. The case of Łódź	297
Artist’s essay: Anders Liden – Art and Revelation	313
Notes on the Contributors	319

Teresa Pękala

PHILOSOPHICAL AND AESTHETIC CONTEXTS OF THE PHENOMENON OF MARGINALIZATION IN LATE MODERNITY

Abstract: In the postmodern period we are dealing with many manifestations of marginalization, the understanding of which requires the use of a different language and different categories than those employed during the high phase of modernity. Giving an axiological meaning to the manifestations of marginalization in art is a comparatively recent phenomenon, a product of modernity. Divisions of art before and after its autonomization occur according to different rules. The article recounts the views of J. Habermas, C. Greenberg, and J. F. Lyotard on the central and the marginal in art, and it asks the question about their usefulness today in analyzing the phenomena of the marginal. To understand the ongoing paradigmatic change it might be advisable to consider the reflections of D. Mersch, who points out the ambivalent status of the concept of art and the avant-garde, which permits us to vindicate other concepts, for example that of the rearguard (arrière-garde). The age of modernity produced and already partly overcame the totalizing discourse on art, which condemned whole areas of artistic activity to exclusion. The size of the margins seen from this perspective turns out to be variable and dynamic, which calls into question the practice of giving an axiological meaning to the concept. The arguments for the change in thinking that take place in late modernity is the positive appreciation of events and individual experiences, the phenomena of the ephemeral as understood by G. Böhme, and the return to the idea of the whole built on different foundations.

Keywords: margins, exclusion, postmodernity, art, discourse, decline of metaphysics.

FILOZOFICZNE I ESTETYCZNE KONTEKSTY ZJAWISKA MARGINALIZACJI W PÓŻNEJ NOWOCZESNOŚCI (streszczenie)

W epoce ponowoczesnej mamy do czynienia z wieloma przejawami marginalizacji, których zrozumienie domaga się użycia innego języka i innych kategorii niż w latach rozkwitu modernizmu. Nadanie aksjologicznego znaczenia przejawom marginalności w sztuce jest zjawiskiem stosunkowo młodym i jest wytworem modernizmu. Podziały w sztuce przed jej autonomizacją i po jej przekroczeniu przebiegają według innych zasad. W tekście przypomniano poglądy J. Habermasa, C. Greenberga, J.F. Lyotarda na temat tego, co w sztuce centralne i marginalne, by następnie zadać pytanie o ich przydatność do analizy zjawisk marginalności obecnie. Do zrozumienia dokonującej się zmiany paradygmatycznej pomocne być mogą refleksje D. Merscha, który zwraca uwagę na ambiwalentny status pojęcia sztuki i pojęcia awangardy, co pozwala rehabilitować inne kategorie, jak na przykład pojęcie ariregrady. Epoka modernizmu wytworzyła i częściowo już przewyciężyła totalizujące dyskursy o sztuce, które skazywały na wykluczenie całe obszary działalności artystycznej. Obszar marginesów widziany z tej perspektywy okazuje się zmienny i dynamiczny, co stawia pod znakiem zapytania nadawanie znaczenia aksjologicznego pojęciu marginesów. Argumentami za dokonującą się zmianą w myśleniu w okresie późnej nowoczesności jest pozytywne dowartościowanie zdarzeń i doświadczeń jednostkowych, zjawisk efemeryczności, jak u G. Böhme, a także powrót do zbudowanej na innych podstawach idei całości.

Słowa kluczowe: marginesy, wykluczenie, ponowoczesność, sztuka, dyskurs, upadek metafizyki.

Krzysztof Cichoń

AROUND THE MARGIN IN EIGHTY WORLDS AND TWENTY YEARS. REMARKS ON THE PARADOXICAL NATURE OF THE NOTION OF A MARGIN

Abstract: This article obviously aims at messing around, checking if borderlines of disciplines can be ignored, so as not to lose sight of their margins. The increase in the interest in margins may be associated with the change of the cultural paradigm at the turn of 1980s and 1990s, the so-called “spatial turn”, i.e. a rediscovery of the cognitive indispensability of spatial metaphors. This turn was also influenced by intrinsically ex-centric and centrifugal strivings of the avant-garde. However, a much greater incentive to deal with the topic is provided by the common uncertainty of our own position, role and usefulness in the global circulation of culture. A strong sense of marginalization or marginality in the culture described as global is paradoxical in the light of geometry’s “intuition-free” generalizations. There is no margin on the surface of a sphere, at most each point of the spherical space can be described as peripheral locality. And in each such locality, peripheral vicissitudes may occur and do occur, as dramatic as they are uninteresting to anyone outside the locality. It is quite a precise model – *more geometrico* – of the cultural processes which are most frequently called *alienation, defamiliarization, disillusion, enstrangement or estrangement*. Only having referred a margin to a triangle formed by the three terms *отстранение, Verfremdung, dépaysement*, can we fully understand the reasons for the constant fascination with the marginal.

Keywords: alienation, disillusion, enstrangement, *отстранение, Verfremdung, dépaysement*, perimeter-periphery, *das Unheimliche*/the uncanny.

DOKOŁA MARGINESU W OSIEMDZIESIĄT ŚWIATÓW I DWADZIEŚCIA LAT. UWAGI NA TEMAT PARADOKSALNEJ NATURY MARGINALNOŚCI (streszczenie)

Celem artykułu jest oczywiście wprowadzenie bałaganu, sprawdzenie, czy możliwe jest ignorowanie granic dyscyplin choćby po to, by ani na moment nie tracić z oczu marginesu. Wzrost zainteresowania marginesami, marginaliami da się powiązać z kolejną zmianą paradygmatu kultury na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku, tzw. zwrotem przestrzennym, czyli (ponownym) odkryciem dogodności poznawczej metafor przestrzennych. Rolę w przygotowaniu tego zwrotu odegrały też z natury eks-centryczne, odśrodkowe dążenia Awangardy. Choć o wiele silniej działającym bodźcem skłaniającym do zajmowania się tym tematem jest powszechna niepewność własnego usytuowania, własnej pozycji, roli i przydatności w globalnej cyrkulacji kultury. Silne poczucie marginalizacji czy marginalności w kulturze określanej jako globalna jest – gdybyśmy chcieli konsekwentnie posługiwać się „wolną od intuicji” zdolnością geometrii do uogólniania – paradoksalne. Na powierzchni sfery nie jest możliwe wskazanie żadnego marginesu, co najwyżej da się każdy punkt kulistej powierzchni opisywać jako peryferyjną lokalność. I w każdej takiej lokalności mogą rozgrywać się i rozgrywają peryferyjne perypetie. Równie dramatyczne co nikogo spoza obrębu lokalności nieobchodzące. Jest to dość dokładny model – *more geometrico* – procesów kulturowych, jakie najczęściej nazywa się alienacją czy atomizacją.

Dopiero odniesienie marginesu do trójkąta utworzonego z tych trzech terminów: *отстранение, Verfremdung, dépaysement*, pozwala w pełni zrozumieć przyczyny ciągłej fascynacji tym, co marginalne. Margines to nazwa opisująca miejsca szczególnie atrakcyjne dla awangardowej chęci wzbudzania zaciekawienia i zdumienia. Powraca zagadnienie Awangardy jako formy kultury mającej samoświadomość własnego wyobcowania, czy własnej nieuniknionej odśrodkowej marginalności. Pojęcia *Verfremdung, dépaysement* i *отстранение* ułatwiają zro-

zumienie, co łączy tak typowe dla sztuki XX i XXI wieku zjawiska jak kolaż, montaż, deformacja z marginesem i marginalnością. Dla lepszego określenia, jakie są dzisiejsze kulturowe kontury marginesu warto dodać jeden jeszcze termin w dwóch wariantach językowych: *das Unheimliche/uncanny*.

Ludzką skłonność do przestrzennego wyobrażenia sobie abstrakcyjnej transcendencji jako czegoś podobnego, ale „sięgającego dalej” niż margines, wykraczającego poza marginalność, trzeba uznać za przyczynę z jednej strony fascynacji, z drugiej problematyczności marginesu i marginalności.

Zastanawiając się nad granicami pojęcia margines można posłużyć się prostym modelem, w którym margines jest każdym miejscem przecięcia płaszczyzny postrzeganej diachronicznie z drugą, jaką odbieramy jako obszar synchronicznie pojawiających się zjawisk. Pierwsza z nich bliższa jest narracji, językowi, historii i upływowi czasu, druga ikonizacji, geometrii i rozległości przestrzeni. W takim modelu każdy punkt jest marginesem, kłopot pojawia się, gdy chcemy określić, czym jest w nim centrum.

Słowa kluczowe: alienacja, marginalizacja, *отстранение*, *Verfremdung*, *dépaysement*, peryferium, *das Unheimliche/uncanny*, paradoks.

Paulina Sztabińska

CONTEMPORARY ARTIST AND THE NOTION OF CENTER AND PERIPHERY

Abstract: Taking into account the division into centers and peripheries was an important component of modern artistic consciousness. Given the development of global culture in the second half of the twentieth century, one might think that this division has become outdated. Such a view, however, is overly simplistic. First of all, there are many models of globalization (imperial, network, reception, institutional). Each of them takes into account the tension between the center and the periphery and the desire to change their mutual relations. In my article, I will briefly characterize individual models of globalization, and then move on to discuss the work of Mirosław Bałka and Zbigniew Libera. These artists make the complexity of the contemporary relationship between the central (associated with the pursuit of generality) and the local the subject of their creative reflection. Bałka transforms the provincial into a component of the global culture, while Libera focuses on the implicit meanings of the products of the global culture. The discussed examples show that the boundaries between the center and the periphery in contemporary art have become complicated. The most important thing is not to keep up with what is happening in the center, but to observe how artists creatively and individually combine global with local elements.

Keyword: center – periphery – globalization – contemporary artist – Mirosław Bałka – Zbigniew Libera.

WSPÓŁCZESNY ARTYSTA A ZAGADNIENIE CENTRUM I PERYFERII (streszczenie)

Uwzględnianie podziału na centra i peryferie stanowiło istotny składnik nowożytnej i nowoczesnej świadomości artystycznej. Biorąc pod uwagę rozwijającą się w drugiej połowie XX wieku kulturę globalną, można by sądzić, że podział ten dezaktualizuje się. Pogląd taki jest jednak nadmiernie uproszczony. Przede wszystkim istnieje wiele modeli globalizacji (imperialny, sieciowy, recepcji, instytucjonalny). W każdym z nich brane jest pod uwagę napięcie

między centrum i peryferiami oraz dążenie do zmiany relacji między nimi. W artykule krótko charakteryzuję poszczególne modele globalizacji, a następnie przechodzę do omówienia twórczości Mirosława Bałki i Zbigniewa Libery. Artyści ci czynią przedmiotem twórczej refleksji złożoność współczesnych relacji między lokalnym i centralnym (związanym z dążeniem do ogólności). Bałka dokonuje przekształcania tego, co prowincjonalne w składnik kultury światowej, natomiast Libera koncentruje się na niejawnym znaczeniach wytworów kultury globalnej. Omówione przykłady pokazują, że granice między centrum a peryferiami w sztuce współczesnej komplikują się. Najistotniejsze bowiem nie jest nadążanie za tym, co dzieje się w centrum, a to, na ile twórczo i indywidualnie artysta łączy elementy globalne z tym, co lokalne.

Słowa kluczowe: centrum – peryferie – globalizacja – współczesny artysta – Mirosław Bałka – Zbigniew Libera.

Grzegorz Sztabiński

THE MARGINS OF TRANSCENDENCE IN CONTEMPORARY ART

Abstract: According to the widespread opinion, contemporary art does not seek to express transcendent reality. Questioning this view, the author of the article examines two aspects of the problem. The first concerns the use of Christian iconography in contemporary works. The artists employ it a non-traditional way, usually in the contexts related to everyday life, which leads to an impression of secularization. Sometimes such actions provoke protests from viewers due to alleged blasphemy. Sztabiński sees the root of the problem in the formation of a new sensibility bent on emphasizing the “earthly” dimension of existence, and treating transcendence only as a more or less tangible prospect. This situation is defined here as an interest in the “skin of transcendence”, in reference to the title of the article by S. Brent Plate. Artistic examples enabling the author to clarify the meaning of this metaphor include the works of Robert Gober, Kiki Smith, Teresa Murak and Wolfgang Laib.

The second type of references to transcendence in contemporary art will be discussed here in the context of the iconoclastic tradition. The author examines twentieth-century non-representational art in the light of the book by Alain Besançon devoted to the intellectual history of iconoclasm. Besançon described this kind of art as an expression of the desire to convey “a truly worthy image” of the divine, as it is liberated from all earthly concerns. In view of that, can postmodern artistic practice, involving the reduction of the geometric forms believed to express transcendence (such as Malevich’s “black square”) to their banal practical uses, be considered to create simulacra of transcendence? The author also reflects on the quest for an extra-metaphysical path towards transcendence in contemporary art, as the artists try to find it in “abnormal language” and private epiphanies.

The article concludes with some comments on the necessity of treating what appears to be marginal in contemporary art as a valid area of research. The author argues that not only the margins of transcendence, but all other artistic margins should be subjected to broader scholarly reflection.

Keywords: contemporary art – transcendence – secularization – modern iconoclasm – the role of the margins in the study of art.

MARGINESY TRANSCENDENCJI W SZTUCE WSPÓŁCZESNEJ (streszczenie)

Według powszechnie przyjmowanej opinii, sztuce współczesnej obce jest dążenie do wyrażania rzeczywistości transcendentnej. Autor artykułu, kwestionując ten pogląd, bierze pod uwagę dwa aspekty zagadnienia. Pierwszy związany jest ze stosowaniem przez współczesnych artystów motywów pochodzących z ikonografii chrześcijańskiej, jednak używanych w sposób odbiegający od tradycji. Różnica polega przede wszystkim na włączeniu ich w konteksty związane z życiem codziennym, co prowadzi do wrażenia ich sekularyzacji. Czasami działania takie wywołują protesty odbiorców ze względu na domniemaną profanację. Autor widzi przyczynę problemu w kształtowaniu się nowej wrażliwości polegającej na zaakcentowaniu „ziemskich wymiarów”, w stosunku do których transcendentna pojawia się jedynie jako mniej lub bardziej uchwytna perspektywa. Sytuację tę, w nawiązaniu do tytułu artykułu S. Brenta Plate'a, określa jako zainteresowanie „skórą transcendencji”. Przykładami artystycznymi pozwalającymi sprecyzować sens tej metafory są prace Roberta Gobera, Kiki Smith, Teresy Murak i Wolfganga Laiba.

Drugi aspekt odniesień do transcendencji występujących w sztuce współczesnej rozważany jest na tle tradycji ikonoklastycznej. Autor nawiązuje do książki Alaina Besançon dotyczącej historii intelektualnej ikonoklazmu. Z tego punktu widzenia interpretowane są przejawy dwudziestowiecznej sztuki nieprzedstawiającej. Besançon określił je jako wyraz pragnienia dania boskości „jej obrazu naprawdę godnego”, gdyż uwolnionego od tego, co ziemskie. Czy w związku z tym postmodernistyczne praktyki artystyczne, polegające na sprowadzaniu form geometrycznych uważanych za wyraz transcendencji (np. Malewiczowski „czarny kwadrat”) do banalnego sensu praktycznego, uznać można za tworzenie symulaków transcendencji? Autor rozważa też poszukiwanie poza-metafizycznej drogi ku transcendencji w sztuce współczesnej poprzez operowanie „nienormalnym językiem” i prywatne epifanie.

Artykuł kończą uwagi dotyczące uwzględnienia w badaniach tego, co wydaje się marginalne w sztuce współczesnej. Biorąc pod uwagę swe rozważania dotyczące marginesów transcendencji, autor wyraża przekonanie, że także inne marginesy artystyczne powinny stać się przedmiotem szerszej refleksji badawczej.

Słowa kluczowe: sztuka współczesna – transcendencja – sekularyzacja – nowoczesny ikonoklazm – rola marginesów w badaniach nad sztuką.

Agnieszka Kuczyńska

SURRÉALISME EN 1947 – OCCULTISM AND THE POST-WAR MARGINALISATION OF SURREALISM

Abstract: The exhibition *Surréalisme en 1947*, organised in Paris (Galerie Maeght) by André Breton and Marcel Duchamp was an attempt to consolidate and reorient the Surrealist movement in the post-war reality. According to the trend set by Breton in his *Rupture inaugurale*, Surrealism was going to become tied with occultism more strongly than ever before. The exhibition, whose main topic was “a new myth”, was arranged in the form of an initiation path, consisting of the Hall of Superstitions, the Labyrinth of Initiation, etc. One reason for the critical panning of the exhibition was the fact that in that period all forms of esoteric trends were associated with Fascism, and myth was more and more frequently acknowledged as an obstacle in building new, rationally organised society.

The aim of this paper is to present how the strategy of Breton, who proclaimed the need for establishing “a new myth” and connecting Surrealism with occultism against the Paris intellectual milieu, contributed to the marginalisation of the Surrealist movement.

Keywords: Surrealism – occultism – myth – fascism – exhibition.

SURRÉALISME EN 1947 – OKULTYZM I POWOJENNA MARGINALIZACJA SURREALIZMU

(streszczenie)

Zorganizowana w Paryżu (Galerie Maeght) przez André Bretona i Marcela Duchampa wystawa *Surréalisme en 1947* była próbą skonsolidowania i reorientacji ruchu surrealistycznego w powojennej rzeczywistości. Zgodnie z kierunkiem, który Breton wyznaczył w *Rupture inaugurale*, surrealizm miał związać się silniej niż kiedykolwiek przedtem z okultyzmem. Głównym tematem wystawy był "nowy mit". Zaplanowana została jako rodzaj ścieżki inicjacyjnej. Znalazły się tam m.in. Sala Przesądów, Totem Wszystkich Religii, Labirynt Inicjacji, etc. Jednym z powodów krytycznego przyjęcia wystawy był fakt, że w tym czasie wszelkiego rodzaju ezoteryczne prądy kojarzyły się z faszyzmem, a mit coraz częściej uznawano za przeszkodę w budowie nowego, racjonalnie zorganizowanego społeczeństwa.

Celem artykułu jest wskazanie, w jaki sposób strategia Bretona, który głosił potrzebę stworzenia "nowego mitu" i związania surrealizmu z okultyzmem wbrew niechętnie nastawionemu do ezoterycznych nurtów środowisku intelektualnemu powojennego Paryża, przyczyniła się do marginalizacji tego kierunku.

Słowa kluczowe: surrealizm – okultyzm – mit – faszyzm – wystawa.

Ewa

Wojtyniak-Dębińska

EXTRASENSORY IMAGES: MARGINAL PHENOMENON OR IMPORTANT TREND IN THE EUROPEAN ART?

Abstract: This article attempts to answer the question of whether a work of art created under the influence of extrasensory images can be considered a marginal phenomenon in the European art. The author points out that in our culture the interest in this kind of creative inspiration gained importance only in the mid-nineteenth century. Then, she discusses various causes of altered states of consciousness and subsequent stages of trance during which extrasensory images appear. Focusing on works of art which were inspired by such images, she refers to the concepts of David Lewis-Williams, Stanislav Grof, Stanisław Ignacy Witkiewicz, Aldous Huxley and Carl Gustav Jung. The text is concluded with a reflection on the contemporary significance of art with extrasensory sources. The author emphasizes the remonstrative nature of such art and its role in self-knowledge. It is believed that extrasensory images expand our understanding of personality and allow us to go beyond the scope of the problems imposed through the media by politicians or religious leaders.

Keywords: imagination – altered states of consciousness – visionary art – extrasensory images in art – transposing works of art.

OBRAZY POZAPERCEPCYJNE: MARGINES CZY ISTOTNY NURT SZTUKI EUROPEJSKIEJ?

(streszczenie)

Celem artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie, czy dzieła sztuki powstające pod wpływem obrazów pozapercepcyjnych, można uznać za margines sztuki europejskiej. Autorka zwraca uwagę, że w naszej kulturze zainteresowanie tym rodzajem inspiracji twórczej uzyskało istotne znaczenie dopiero od XIX wieku. Następnie omawia różne przyczyny powstawania odmiennych stanów świadomości i kolejne etapy transu, podczas którego pojawiają się obrazy pozapercepcyjne. Koncentrując się na dziełach sztuki, których źródłem były tego typu wyobrażenia, powołuje się między innymi na

koncepcje David Lewisa-Williamsa, Stanisława Grofa, Stanisława Ignacego Witkiewicza, Aldousa Huxleya i Carla Gustava Junga. Tekst kończy refleksja dotycząca współczesnego znaczenia twórczości o źródłach pozapercepcyjnych. Autorka podkreśla kontestacyjny charakter tego typu sztuki oraz jej rolę samopoznawczą. Uważa, że obrazy pozapercepcyjne rozszerzają nasze pojmowanie osobowości i pozwalają wyjść poza krąg problemów narzuconych za pośrednictwem mediów przez polityków czy przywódców religijnych.

Słowa kluczowe: wyobraźnia – odmienne stany świadomości – sztuka wizjonerska – obrazy pozapercepcyjne w sztuce – transponujące dzieła sztuki.

Dominika Łarionow

SCENOGRAPHY STUDIES – ON THE MARGIN OF ART HISTORY AND THEATER STUDIES

Abstract: Scenography as a domain of artistic activity has always been a liminal art, placed between the visual arts and theater, with the latter being treated as a chiefly literary domain. The history of scenography to date has recorded two moments when it rose to prominence, becoming the “queen” of the spectacle: the Renaissance and modern times. The article will briefly discuss its history, to show the main reasons for the exclusion of scenography from the domain of academic research. The author will survey some recent publications on set design written by practitioners and academics.

Keywords: set design – scenography – history of theater – theater.

BADANIE SCENOGRAFII – MARGINES HISTORII SZTUKI I TEATROLOGII (streszczenie)

Scenografia jako sfera działań artystycznych była i jest sztuką pogranicza. Sytuowano ją zawsze pomiędzy sztukami plastycznymi, a teatrem, traktowanym jako obszar głównie zajmowany przez literaturę. W dotychczasowej historii scenografii widoczne są dwa momenty, kiedy zaważnęła ona widowiskiem, stając się „królową” przedstawienia: renesans i czasy współczesne. Artykuł poprzez skrótkowe omówienie jej dziejów chce wykazać głównie przyczyny marginalizacji czy wręcz wyrzucenia scenografii ze sfery badań naukowych. Autorka odwołuje się do publikacji autorstwa zarówno praktyków, jak i naukowców, jakie ukazały się w ostatnim czasie na temat scenografii.

Słowa kluczowe: scenografia – historia teatru – teatr.

Ryszard W. Kluszczyński

INTERACTIVE FILM WITHIN THE PARADIGM OF INSTITUTIONAL CINEMA

Abstract: In this article I am considering the situation of interactivity and interactive film in the institutional context of the cinema that is outlined by the rules of cinematographic industry. I draw attention to the fact that despite the ongoing digitalization in all cinematographic areas: production, distribution, presentation, and reception, interactivity is seen as a non-film feature and, as a consequence, it is marginalized.

Cinematography opens up to any digital technological innovations that do not violate a standard model of film experience. Interactivity is seen here as a feature of games and not of films. An interactive film that is thrown to the periphery of institutionalized cinema, becomes a phenomenon of audio-visual avant-garde that is a common part of both cinema and art.

Keywords: digital cinema – interactive film – computer game – participatory culture – hybridity.

FILM INTERAKTYWNY W INSTYTUCJONALNYM PARADYGMACIE KINA (streszczenie)

W artykule rozważam sytuację interaktywności i filmu interaktywnego w kontekście instytucjonalnym kina, wyznaczanym przez reguły przemysłu kinematograficznego. Zwracam uwagę na to, że pomimo postępującej cyfryzacji wszystkich obszarów produkcji, dystrybucji i odbioru filmów, interaktywność jest postrzegana jako właściwość niefilmowa i w konsekwencji marginalizowana. Kinematografia otwiera się szeroko na wszystkie innowacje technologiczne, które nie naruszają standardowego modelu doświadczenia filmowego. Interaktywność uznawana jest tu za właściwość gier a nie kina. Film interaktywny, wyrzucany na peryferie instytucjonalnego systemu kina, staje się częścią awangardy audiowizualnej, wspólnej części przestrzeni instytucjonalnych kina i sztuki.

Słowa kluczowe: kino cyfrowe – film interaktywny – gra komputerowa – kultura partycypacyjna – hybrydyczność.

Grzegorz Dziamski

POLISH FILES IN THE LOMHOLT ARCHIVE OF MAIL ART

Abstract: This text is devoted to the archives of mail art compiled by the artists and the participants of the mail art network. Mail art was one the most representative artistic phenomena of the 1970s along with feminist art, performance, video art and land art. Today, all those phenomena find their place in the official art world except for mail art, which still remains outside the official institutions of the art world, in private collections. In recent years, most of those collections have been systematized and presented to the public. We should therefore attempt to establish the artistic significance and value of those private archives. This text seeks to contribute to this project, describing in details the Polish section of the archive compiled by the Danish artist Niels Lomholt.

Keywords: mail art – net – network – archive – art documentation – post-conceptual understanding of art – alternative scene – databases – computer culture – narratives.

POLSKIE DOKUMENTY W ARCHIWUM NIELSA LOMHOLTA (streszczenie)

Tekst dotyczy archiwów gromadzonych przez artystów mail artu i uczestników mail artowskiej sieci w latach 70. Mail art był zjawiskiem charakterystycznym dla sztuki lat 70., obok sztuki feministycznej, performance, sztuki video czy sztuki ziemi. O ile jednak wszystkie te zjawiska znalazły dzisiaj swoje miejsce w świecie sztuki, to mail art pozostał poza instytucjami świata sztuki, w rozlicznych archiwach, które są dzisiaj porządkowane i opracowywane. Jakie jest znaczenie i artystyczna wartość tych archiwów? Na to pytanie stara się odpowiedzieć ten tekst, przyglądając się polskiej części archiwum duńskiego artysty Nielsa Lomholta.

Słowa kluczowe: mail art – sieć – archiwum – dokumentacja – pokonceptualne dzieło sztuki – scena alternatywna – bazy danych – kultura komputera – narracje.

Ewa Kubiak

CULTURAL METISSAGE – THE DESCRIPTIVE CONCEPT OF HYBRID PHENOMENA ON THE PERIPHERIES OF CULTURES

Abstract: The term “metissage” in its original meaning had racial character. Later, the term *estilo mestizo* came into use, describing Latin American art in the period of Spanish domination, which appeared on the peripheries of the modern world, and whose features were acknowledged to be a mixture of European and Native American influences, particularly in reference to the architectural sculpture of the Peruvian highlands. I believe there are more phenomena within colonial art which can be described as “cultural metissage”, not necessarily due to their stylistic, formal features. One of them is the long-lasting tradition of creating objects decorated with feathers, which is probably echoed in the modern times. Finally, the concept of metissage has been adapted by experts on French culture and used to describe the phenomena which are typical of liminal zones, with hybrid features. Thus the notion of “cultural metissage”, separated from its originally racial connotations, began to describe marginal phenomena, mixtures which occur on the peripheries of cultures, regardless of their location. Finally, “cultural metissage” is a term denoting a kind of reflection and consideration, rather than the formal features of culture and art.

Keywords: cultural metissage, Andean Baroque, *mestizo* style, hybridity of culture, feather art.

METYSAŻ KULTUROWY – POJĘCIE DESKRYPTYWNE ZJAWISK HYBRYDYZYCHNYCH NA PERYFERIACH KULTUR (streszczenie)

Termin „metysaż” w pierwszym znaczeniu funkcjonował jako określenie o charakterze rasowym. Potem terminem *estilo mestizo* zaczęto opisywać sztukę Ameryki Łacińskiej w okresie dominacji hiszpańskiej, która pojawiła się na peryferiach nowożytnego świata, a jej cechy uznano za mieszankę wpływów europejskich i indiańskich, szczególnie rzeźbę architektoniczną peruwiańskich wyżyn. W moim przekonaniu w obrębie sztuki kolonialnej istnieje wiele więcej zjawisk, które można opisać jako „metysaż kulturowy”, nie koniecznie tylko ze względu na cechy stylistyczne, formalne. Jednym z nich jest długotrwała tradycja wywarzania obiektów ozdabianych piórami, która znajduje pewne echa i w dzisiejszych czasach. Wreszcie pojęcie metysażu zostało zaadaptowane przez francuskich kulturoznawców do określenia zjawisk typowych dla stref liminalnych o cechach hybrydycznych. I tak termin „metysaż kulturowy”, oderwany od swych pierwotnych rasowych konotacji, stał się deskryptywny w stosunku do zjawisk marginalnych, mieszanek obecnych na peryferiach kultur, bez względu na ich lokalizację. Finalnie „metysaż kulturowy” określa nie tyle cechy formalne kultury i sztuki, ale jest raczej pojęciem charakteryzującym rodzaj refleksji i namysłu.

Słowa kluczowe: metysaż kulturowy, barok andyjski, styl *mestizo*, hybrydyczność kultury, piórnictwo.

Aneta Pawłowska

THE AMBIVALENCE OF AFRICAN-AMERICAN CULTURE. THE NEW NEGRO ART IN THE INTERWAR PERIOD

Abstract: Reflecting on the issue of marginalization in art, it is difficult not to remember of the controversy which surrounds African-American Art. In the colonial period and during the formation of the American national identity this art was discarded along with the entire African cultural legacy and it has emerged as an important issue only at the dawn of the twentieth century, along with the European fashion for "Black Africa," complemented by the fascination with jazz in the United States of America. The first time that African-American artists as a group became central to American visual art and literature was during what is now called the Harlem Renaissance of the 1920s and 1930s. Another name for the Harlem Renaissance was the New Negro Movement, adopting the term "New Negro", coined in 1925 by Alain Leroy Locke. These terms conveyed the belief that African-Americans could now cast off their heritage of servitude and define for themselves what it meant to be an African-American. The Harlem Renaissance saw a veritable explosion of creative activity from the African-Americans in many fields, including art, literature, and philosophy. The leading black artists in the 1920s, 1930s and 1940 were Archibald Motley, Palmer Hayden, Aaron Douglas, Hale Aspacio Woodruff, and James Van Der Zee.

Keywords: African-American – "New Negro" – "Harlem Renaissance" – Photography – "African Art" – Murals – 20th century – Painting.

AMBIWALENCJA KULTURY AFROAMERYKAŃSKIEJ. SZTUKA „NOWYCH MURZYŃÓW” W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM (streszczenie)

Odnośząc się do kwestii marginalizacji w sztuce trudno nie wspomnieć o kontrowersjach otaczających sztukę Afroamerykanów. W okresie kolonialnym, a także podczas krystalizacji amerykańskiej tożsamości narodowej, sztuka ta została odrzucona wraz z całością afrykańskiego dziedzictwa kulturowego. Uznanie znaczenia tej kultury i sztuki pojawiło się jako istotna kwestia dopiero u zarania XX wieku wraz z europejską modą na Czarną Afrykę uzupełnioną o jazzowe fascynacje z USA. Ważnym etapem poprzedzającym powstanie sztuki „Nowych Czarnych” były próby poszukiwania wyrazu dla afroamerykańskiej tożsamości, świadomie ignorujące różnicę w pigmentacji skóry. Były to wyraźne dążenia do znalezienia wspólnego głosu z białym etosem i tradycją amerykańskiej klasy średniej.

Po raz pierwszy afroamerykańscy artyści jak grupa stali się dominującym elementem amerykańskiej sztuki wizualnej i literatury jako ruch "Renesansu z Harlemu" (*Harlem Renaissance*) w latach 1920 i 1930. Inną nazwą tego nurtu było określenie "Nowi Murzyni" (*New Negro*) ukuty w 1925 roku przez Alain Leroy Locke'a. Twórczości Afroamerykanów w tym okresie przeżywa prawdziwą eksplozję talentów w wielu dziedzinach, w tym sztuki, literatury i filozofii. Czołowi czarni artyści z lat 1920–1940 to: Archibald Motley, Palmer Hayden, Aaron Douglas, Hale Aspacio Woodruff, James Van Der Zee.

Słowa kluczowe: Afroamerykanie – "Nowi Murzyni" – "Renesans z Harlemu" – fotografia – "sztuka afrykańska" – murale – XX wiek – malarstwo.

Roman Kubicki

**THE DISCREET CHARM OF MARGINS.
A CONSIDERED ATTEMPT TO MAKE A TIMID
INTRODUCTION TO THE RATHER NON-EXISTENT
AESTHETICS OF BLAISE PASCAL**

Abstract: The article is an attempt to show how in the so-called Pascal's Wager, the great French philosopher and physicist conducts a process of aestheticization of basic religious concepts and categories, which leads to their gradual marginalization. Thus, he falls into the trap of aestheticization, against which he warns us in his entire philosophy. As a result, the choice of eternal life ceases to be the only possible conclusion of the Wager. The affirmation of the principle "as though" by God leads to his aestheticization. In the world of the aesthetic God's love, eternal damnation turns out to be not only unlikely, but even impossible.

Keywords: man – "as though" – marginalization – love – eternity.

**DYSKRETNY UROK MARGINESÓW. PRZEMYŚLANA PRÓBA NIEŚMIAŁEGO
WSTĘPU DO NIEISTNIEJĄCEJ RACZEJ ESTETYKI BŁAŻEJA PASCALA
(streszczenie)**

W artykule próbuję wykazać, że w tzw. Zakładzie Pascala przeprowadzony jest proces estetyzacji podstawowych pojęć i kategorii religijnych, która prowadzi do ich stopniowej marginalizacji. W ten sposób wielki francuski filozof i fizyk sam wpada w pułapkę estetyzacji, przed którą ostrzega w całej swojej filozofii. W efekcie wybór życia wiecznego przestaje być jedyną możliwą konkluzją Zakładu. Afirmacja przez Boga zasady „jak gdyby” prowadzi do jego estetyzacji. W świecie miłości Boga estetycznego wieczne potępienie okazuje się nie tylko mało prawdopodobne, lecz wręcz niemożliwe.

Słowa kluczowe: człowiek – „jak gdyby” – marginalizacja – miłość – wieczność.

Kazimierz Piotrowski

**THE TAMING OF IRRELIGION.
ESSAY ON THE ABUSE OF THE NON-SACRED IDEA**

Abstract: I am going to outline the problem of the disintegration of the Latin hierarchical opposition *religio/irreligio*, showing the taming process of irreligion in the (post)modern culture. This marginal phenomenon – situated by ancient Romans in the domain of negativity – is a reactive cultural trend perceptible only in context. According to modern sociology, irreligion is an attitude towards religion which is not a complete rejection of belief (disbelief), but rather a selective lack of belief – unbelief. How did it come about, is it possible today to consider the hypothesis that the above-mentioned opposition functions as an operational unit, generating contemporary sociomorphism – often unconsciously, within the framework of antagonistic cooperation? In this view irreligion is not only a contamination of the source of the Latin tradition (*religio*), but it is subject to demarginalization and adopted as a tool of controlling religion – as its negative or its undesired, unwanted assistant in the realization of its soteriological mission. I would argue that the increasingly numerous and less and less surprising micro-provocations of the *irregulares* – some of which were presented during the Brussels exhibition of *Irreligia/ Irreligion* (2001/2002) – although often intended to be icono-

clastic (lately in a soft version), have targeted only the idolatrous and imperial dimension of religion. Therefore, they cannot desecrate the revealed faith.

Keywords: blasphemy – irreligion – religion without religion – offending religious feelings – unbelief.

OSWAJANIE IRRELIGII. ESEJ O NADUŻYCIU IDEI NIE-SACRUM

(streszczenie)

Zamierzam zarysować problem dezintegracji łacińskiej, hierarchicznej opozycji *religio/irreligio*, ukazując proces osławiania irreligii w (post)modernistycznej kulturze. To marginalne zjawisko – lokalizowane dotychczas w domenie negatywności bytu – jest reaktywnym i pojmowalnym tylko kontekstualnie dążeniem kultury. Zgodnie z modernistyczną socjologią, irreligia jest taką postawą wobec religii, która nie jest zupełnym odrzuceniem wiary (*disbelief*), lecz okazuje się raczej selektywną niewiarą (*unbelief*). Jak to się stało, że jest dziś możliwe rozpatrywanie hipotezy, iż wspomniana wyżej opozycja funkcjonuje obecnie jako operacyjna całość, generując razem – często nieświadomie, w ramach antagonistycznej kooperacji – współczesny socjomorfizm? W tej propozycji irreligia jest poskramiana nie tylko jako nieusuwalne, imperialne skażenie łacińskiej tradycji (*religio*), lecz jest poddana demarginalizacji i postrzegana jako sposób kontroli religii – jakby negatywny warunek czy niezasażona, nieoczekiwana pomoc w realizacji jej soteriologicznej misji. Uważam, że coraz liczniejsze i mniej zaskakujące mikroprovokacje *irregulares* – częściowo zaprezentowane na brukselskiej wystawie *Irreligia* (2001/2002) – chociaż często chcą być ikonoklastyczne (ostatnio w wersji *soft*), uderzają tylko w idola tryzny wymiar religii. Dlatego nie mogą one zbezczęścić ikonicznego sensu objawionej wiary.

Słowa kluczowe: bluźnierstwo – bonizacja zła – brak wiary, – irreligia – obraza uczuć religijnych – religia bez religii.

Maja Piotrowska-Tryzno

THE LIVING DEATH: 'TRICK OR TREAT!' THE VIVID PRESENCE OF DEATH SYMBOLISM IN CONTEMPORARY ART AND A PHILOSOPHICAL INTERPRETATION OF ITS EXISTENTIAL ROLE

Abstract: The paper covers the symbolism of death, which seems to be largely overlooked, trivialized or narrowly read both by the public and by some authors of texts on contemporary aesthetics. Numerous artists of the 20th and 21st century, including those widely known and commented on, try to restore the theme of mortality to the culture of the West, often showing it in the form of intercultural symbols, present in art from the beginning of its documented existence. The aim of this essay is to summon some meanings of such symbols, which are in a comprehensive way traditional, but invariably attractive for contemporary artists and thus freely transformed, and to sketch the possibility of their potential existential impact. The exploration of the possible causes of these meanings has been conducted on the basis of the selected proposals of interpretation in visual anthropology and depth psychology. The symbolism of death and its alleged role in contemporary art and contemporary Western culture have been also confronted with the selected proposals of the philosophy of life.

Keywords: contemporary aesthetics – philosophy of life – visual anthropology – depth psychology – art; symbols of death – intercultural symbolism.

**ŻYWA ŚMIERĆ: 'CUKIEREK ALBO PSIKUS!'
WYRAZISTA OBECNOŚĆ SYMBOLIKI ŚMIERCI W SZTUCE WSPÓŁCZESNEJ –
PRÓBA FILOZOFICZNEJ INTERPRETACJI JEJ EGZYSTENCJALNEJ ROLI
(streszczenie)**

Artykuł dotyczy symboliki śmierci, która wydaje się w dużej mierze niezauważana, banalizowana lub wąsko odczytywana zarówno przez współczesnych odbiorców sztuki, jak i przez estetykę współczesną. Autorka zakłada, że artyści XX i XXI wieku, również ci szeroko znani i komentowani, starają się przywrócić kulturze Zachodu tematykę skończoności życia, podając nam ją często „do widzenia” w postaci zestawień międzykulturowych symboli obecnych w sztuce od początku jej udokumentowanego istnienia. Celem pracy jest ukazanie niektórych znaczeń symboliki śmierci (nieodmiennie atrakcyjnej dla twórców, w sposób szeroko pojęty tradycyjnej, choć swobodnie współcześnie trawestowanej) oraz możliwości jej potencjalnego oddziaływania. Eksploracja możliwych przyczyn aktualności tych znaczeń przeprowadzona została w oparciu o wybrane propozycje interpretacyjne antropologii kultury wizualnej i psychologii głębi. Symbolika śmierci i jej domniemana rola w sztuce współczesnej i współczesnej kulturze zachodniej zostały także skonfrontowane z wybranymi propozycjami filozofii życia.

Słowa kluczowe: estetyka współczesna – filozofia życia – antropologia kultury wizualnej – psychologia głębi – sztuka – symbolika śmierci – symbolika międzykulturowa.

Eleonora Jedlińska

**ART ON THE BRINK, ERGO THE MARGIN OF LIFE:
MAREK CHLANDA'S *THE TANGO OF DEATH***

Abstract: Marek Chlanda's sketch *Cosmos – Tango of Death* was created as a picture of the artist's yearning for sense. This sketch and the triptych are based on the photo from 1942 taken at the extermination camp in Janowska Street in Lvov. The photo shows a circle of musicians-prisoners, who play the *Tango of Death* on the SS-men's order. The sketch quite accurately repeats the 'composition' of the photo. Here an artist puts the viewers in the face of the literal and metaphorical understanding of the marginal: the group of musicians is situated in the center of the drawing, but the margins of this work are filled with the artist's notes. My reflections do not concern marginalization in general, but the marginalization of the artist and art on the brink of life, indirectly and probably briefly involved in the machinery of extermination. I want to reflect on the incredibility of the existence of art during the Holocaust. I analyze how contemporary artist tries to penetrate into that special event, through the thought and premonition of future, provoked by William Blake's poems and drawings. The black and white photograph, which presents a group of musicians playing the *Tango of Death* is literally a representation of a segment of the circle of the camp orchestra, whose remaining fragment, invisible in the photograph, is located off the frame. On the other hand – it is symbolic because it documents the existence of this odd orchestra in the death camp and factually depicts its membership.

Keywords: Chlanda – *Tango of Death* – sketch/triptych – photography – music – death camp – margin of Life – Shoah – William Blake.

**SZTUKA NA MARGINESIE ŻYCIA.
TANGO ŚMIERCI WEDŁUG MARKA CHLANDY
(streszczenie)**

Szkic Marka Chlandy *Kosmos*. W 2005 roku, na podstawie zdjęcia wykonanego przez anonimowego fotografa w obozie zagłady we Lwowie (1942) oraz szkicu (*Kosmos*), Chlanda namalował tryptyk *Studium bezdźwięczności*. Dziesięć rysunków to 'wizualny list', linia metafory-

zującą biografię twórcy. Spośród dziesięciu szkiców skupiam się na jednym. To ósmy rysunek *Kosmos – Tango śmierci – w powiązaniu z Williamem Blakiem*. Na przykładzie fotografii, jednego szkicu i jednego obrazu przedstawiam, w jaki sposób na marginesie życia i śmierci istniała sztuka i jej twórcy. Fotografia przedstawia grupę muzyków grających *Tango śmierci*, jest ona dosłownym wyobrażeniem – z jednej strony – wycinka kręgu obozowej orkiestry, której pozostała, niewidoczna na fotografii, część ‘znalazła’ się poza kadrem, na marginesie tej sceny; z drugiej – symbolicznym ukazaniem ich egzystencji **poza** marginesem życia, a jednocześnie **na** marginesie śmierci. Odbiorca staje wobec dosłownego i metaforycznego rozumienia marginesu: grupa muzyków mieści się w centrum rysunku, ale marginesy tej pracy wypełnione są licznymi notatkami artysty. Te zapiski ‘organizują’ kompozycję. Tekst ten dotyczy artysty i sztuki, które znalazły się na marginesie, na krawędzi istnienia, pośrednio wprężone w maszynę Zagłady. Zasadniczą treścią tekstu jest namysł nad nieprawdopodobieństwem istnienia sztuki i funkcjonującej na marginesie życia oraz wskazanie tego, jak współczesny artysta stara się wniknąć w tamto szczególne doświadczenie, poprzez myśl Williama Blake’a.

Słowa kluczowe: Chlanda – *Tango śmierci* – szkic/tryptyk – fotografia – muzyka – obóz zagłady – margines życia – Zagłada.

Magdalena Samborska

THE ART OF WOMEN – FORM THE MARGIN TO THE MAINSTREAM

Abstract: Confronting the second wave of feminism with postfeminism allows us to show the change in the perception of art and the position of women in the art world. The activists of the 1970s aroused extreme emotions in the public, and attempts were made to downplay the value of their work. At the end of the 20th century, however, when ambiguity and controversy have become the desired quality of art, feminist ideas are sometimes a necessary ornament of the careers of celebrities. In this article I present the history of the difficulties that artists who debuted on the art scene in the 1970s had to overcome. I use the example of Judy Chicago and her iconic work *Dinner Party*. Other heroines of the pioneering times are Marina Abramovic, Carolee Schneemann, and Valie Export, whose attitude I compare to that of the star of the younger generation, Vanessa Beecroft. Beecroft leaves her attractive installations without any comment, she does not settle any controversies, which fits the characteristics of the post-modern game on the art market.

Keywords: feminism – postfeminism – *herstory* – Judy Chicago – feminine aesthetic – women’s art – Vanessa Beecroft – Toxic Tittes.

SZTUKA KOBIECA – OD MARGINESU DO MAINSTREAMU (streszczenie)

Konfrontacja drugiej fali feminizmu z postfeminizmem pozwala ukazać zmianę w percepcji sztuki i pozycji kobiet w świecie sztuki. Aktywistki lat 70. budziły skrajne emocje odbiorców, próbowano bagatelizować wartość realizowanych przez nie prac. U schyłku XX wieku jednak, gdy pożądaną jakością sztuki stała się niejednoznaczność, kontrowersyjność, idee feminizmu stają się czasem niezbędną dekoracją dla karier celebrytek. W artykule przedstawiam historię trudności, jakie musiały pokonać artystki startujące na scenie sztuki w latach 70. Jako przykład występuje tu Judy Chicago i jej sztandarowa praca *Dinner Party*. Inne bohaterki pionierskich czasów to Marina Abramovic, Carolee Schneemann, Valie Export, których postawę porównuję z gwiazdą młodego pokolenia Vanessą Beecroft. Beecroft pozostawia swoje atrakcyjne

instalacje bez komentarza, nie rozstrzyga kontrowersji, czym wpisuje się w znamienne dla postmodernizmu grę na rynku sztuki.

Słowa kluczowe: feminizm – postfeminizm – *herstory* – Judy Chicago – estetyka kobieca – sztuka kobiet – Vanessa Beecroft – *Toxic Tittes*.

Agnieszka Ługowska

THE ART AND CRAFT DIVIDE – ON THE EXIGENCY OF MARGINS

Abstract: The subject of the art/craft distinction continues to occupy a marginalized position in the history of modern and contemporary art and remains almost invisible as an object of critical inquiry. The marginalization of craft will be pointed out here, yet the article does not aim at a unilateral defense of craft as art, since reversing the hierarchy of art and craft or dismissing it outright seems to be a mistake. Rather, it will focus on the changing dynamics of the hierarchy of art and craft and will present the marginalization of craft as an illuminating example of power and authority at work in the art world. The article aims to show how craft – typically marginalized or even invisible as a force shaping the art scene under modernism – was implicitly central to modernism's constitution and has explicitly become one of the most prolific spheres of artistic activity today. The article primarily aims to present the moment of the emergence and perpetuation of the historical distinction between art and craft. Then, it goes on to shed some critical light on one particular medium that was traditionally associated with craft, namely fiber and the way this material was showcased in American art in the 1960s and 1970s. The article demonstrates how three different groups of artists negotiated the boundaries between art and craft. Finally, it goes on to present how contemporary artists embrace craft and how craft continues to act as a touchstone of what is designated as art, aesthetics, their centers and margins.

Keywords: art – craft – modernism – fiber.

SZTUKA I RZEMIOSŁO – O NIEUCHRONNOŚCI MARGINALIZACJI (streszczenie)

Rozważania dotyczące relacji pomiędzy sztuką a rzemiosłem nie są często podejmowane przez historyków sztuki, estetyków czy filozofów. Z tego względu nadrzędnym celem artykułu jest ukazanie historycznej marginalizacji rzemiosła. Nie ucieka się on jednak do jednostronnej obrony rzemiosła jako prawowicie należącego do dziedziny sztuk pięknych, a raczej ukazuje zmienną dynamikę konstruowanych hierarchii oraz przedstawia marginalizację rzemiosła jako przykład działania władzy i autorytetu w świecie sztuki. Artykuł, ukazując szersze tło relacji pomiędzy sztuką a rzemiosłem, opisuje związki istniejące pomiędzy sztuką a rzemiosłem w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku w Stanach Zjednoczonych. Praca analizuje trzy odmienne grupy artystów tworzących w tym czasie prace z filcu i w efekcie trzy odmienne sposoby rozumienia relacji sztuka–rzemiosło będące rezultatem marginalizacji rzemiosła. Ostatnia część artykułu ukazuje liczne punkty przecięcia istniejące pomiędzy rzemiosłem a współczesnymi praktykami artystycznymi. Ich analiza umożliwia rewizję naszych poglądów dotyczących tego, co uważamy za sztukę, estetykę, ich centrum oraz marginesy.

Słowa kluczowe: sztuka – rzemiosło – modernizm – filc.

Julia Sowińska-Heim

MARGINS AND MARGINALIZATIONS IN A POST-SOCIALIST URBAN AREA. THE CASE OF ŁÓDŹ

Abstract: As a result of post-socialist political transformations and globalization-related processes, the architectural landscape of Central and Eastern European cities is undergoing significant metamorphosis. Their architecture reflects and visualises not only economic, but also social and cultural changes. The transformations and architectural refurbishment contribute to the alteration of the city's image and the creation of new divisions into "luxury zones" and marginalized areas.

Keywords: marginalization – post-socialist city – Łódź – gentrification – redevelopment.

MARGINESY I MARGINALIZACJA W POSTSOCJALISTYCZNEJ PRZESTRZENI MIEJSKIEJ NA PRZYKŁADZIE ŁODZI

(streszczenie)

W wyniku postsocjalistycznej transformacji ustrojowej i procesów związanych z globalizacją krajobraz architektoniczny miast Europy Centralnej i Wschodniej ulega istotnym przemianom. Architektura odzwierciedla i obrazuje zachodzące zmiany nie tylko gospodarcze i ekonomiczne, ale również społeczne i kulturowe. Pod wpływem podejmowanych przekształceń i działań architektonicznych zmienia się obraz miasta i tworzą między innymi nowe podziały – "obszary luksusu" oraz przestrzenie zmarginalizowane.

Słowa kluczowe: marginalizacja – miasto postsocjalistyczne – Łódź – gentryfikacja – rewitalizacja.

Anders Lidén

ART AND REVELATION

Abstract: The paper reflects on attempts to achieve revelation, epiphany, or enlightenment in the modern world. Sometimes the hope of reaching this state accompanies dangerous mountain trekking expeditions. However, it is believed that revelation can be achieved more quickly through drug use, practiced by artists from the nineteenth century onwards. Seeking visions in this way is part of the cultural tradition of the North and South American Indians. In the twentieth century, such artists as Pollock, Rothko, Motherwell and others alluded to these practices. The Russian tradition had a different way of achieving illumination. Avant-garde artists (such as Malevich or Kandinsky) drew inspiration from it, seeking sudden revelation combined with surprise. The paper concludes with the author's reflections on the possibility of personal experience today that would exceed the cognitive limits through contact with certain works of art, ancient and modern.

Keywords: revelation – mountain climbing expedition – drugs – modern art.

SZTUKA I OBJAWIENIE

(streszczenie)

Tekst stanowi refleksję nad próbami osiągnięcia objawienia, epifanii lub oświecenia występującymi we współczesnym świecie. Niekiedy nadzieja na uzyskanie tego stanu towarzyszy niebezpiecznym wyprawom w góry. Za szybszą drogę uzyskania objawienia uważa się jednak za-

żywanie narkotyków, uprawiane przez artystów od XIX wieku. Poszukiwanie w ten sposób wizji należy do tradycji kulturowych Indian północno- i południowoamerykańskich. W XX wieku nawiązywali do nich Pollock, Rothko, Motherwell i inni malarze. Odmienne sposoby osiągania iluminacji właściwy był dla tradycji rosyjskiej. Artyści awangardowi (np. Malewicz, Kandnsky) inspirowali się nią poszukując nagłego objawienia połączonego z zaskoczeniem. Tekst kończą refleksje autora dotyczące możliwości doznania dziś indywidualnego odczucia przekroczenia granic poznawczych poprzez kontakt z niektórymi dziełami sztuki dawnej i nowoczesnej.

Słowa kluczowe: objawienie – wyprawy w góry – narkotyki – sztuka nowoczesna.